

УДК 351.85:008:001.8(477)

<https://doi.org/10.62664/cpa.2025.02.32>

Роман СТОПЕЦЬ,

головний бухгалтер Львівського національного
академічного театру опери та балету імені Соломії Крушельницької,
здобувач вищої освіти за другим (магістерським) рівнем
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
(© СТОПЕЦЬ Р., 2025)

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРНОЇ СТІЙКОСТІ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА: РОЛЬ ДЕРЖАВИ, ГРОМАДЯНСЬКОГО СЕКТОРУ ТА МЕДІА В СИСТЕМІ ГУМАНІТАРНОЇ БЕЗПЕКИ

Статтю присвячено обґрунтуванню засад формування культурної стійкості українського суспільства як одного і з ключових вимірів гуманітарної безпеки в умовах повномасштабної війни. Акцентовано увагу на тому, що культурна стійкість у кризових обставинах постає не лише сферою символічної самоідентифікації, а й практичним ресурсом суспільної згуртованості, протидії деструктивним інформаційно-психологічним впливам, підтримання довіри та відтворення соціальних зв'язків у громадах.

У дослідженні визначено стратегічне значення культурної безпеки в загальній системі національної безпеки та окреслено пріоритети гуманітарної політики, релевантні для воєнного й післявоєнного періодів. До них віднесено: узгодження та інтеграцію гуманітарних доктрин і програмних документів, розбудову та захист культурної інфраструктури (заклади культури, мережі збереження спадщини, культурно-освітні осередки), а також модернізацію управлінських підходів у сфері культури

з посиленням спроможності інституцій, прозорості та результативності використання ресурсів.

Для практичного застосування базового поняття «культурна стійкість» запропоновано робоче визначення, що дозволяє перевести його з рівня декларацій у площину вимірювання та управлінського планування. Аналіз міжнародних ініціатив у сфері культурної безпеки та захисту культурної спадщини демонструє потенціал адаптації апробованих підходів й інструментів до українського контексту, з урахуванням специфіки воєнних загроз, масштабів руйнувань і потреб відновлення. Визначено, що трансфер практик має здійснюватися не шляхом механічного запозичення, а через інституційну «переадаптацію» — узгодження з правовим полем, управлінськими можливостями та реальними потребами територіальних громад.

Ключові слова: культурна стійкість, гуманітарна безпека, культурна політика, перенесення практик, міжнародні ініціативи.

Roman STOPETS,

Chief Accountant, Solomiia Krushelnytska Lviv National

Academic Opera and Ballet Theatre,

Second-cycle (Master's) degree student

Ivano-Frankivsk National Technical University of Oil and Gas

(© STOPETS R., 2025)

FORMING CULTURAL RESILIENCE OF UKRAINIAN SOCIETY: THE ROLE OF THE STATE, CIVIL SECTOR AND MEDIA IN THE HUMANITARIAN SECURITY SYSTEM

The article substantiates the foundations for building the cultural resilience of Ukrainian society as one of the key dimensions of humanitarian security in the context of a full-scale war. It emphasizes that, under crisis

conditions, cultural resilience is not only a domain of symbolic self-identification, but also a practical resource for social cohesion, countering destructive information and psychological influences, maintaining public trust, and restoring social ties within communities.

The study defines the strategic importance of cultural security within the overall national security system and outlines humanitarian policy priorities relevant to both wartime and post-war periods. These priorities include: harmonizing and integrating humanitarian doctrines and policy documents; developing and protecting cultural infrastructure (cultural institutions, heritage preservation networks, and cultural-educational hubs); and modernizing governance approaches in the cultural sphere by strengthening institutional capacity, transparency, and the effectiveness of resource use.

To enable practical application of the core concept of «cultural resilience», the article proposes a working definition that moves it from the level of declarations to measurable indicators and governance planning. An analysis of international initiatives in cultural security and the protection of cultural heritage demonstrates the potential for adapting tested approaches and instruments to the Ukrainian context, taking into account the specific nature of wartime threats, the scale of destruction, and recovery needs. It is argued that the transfer of practices should not occur through mechanical borrowing, but through institutional «re-adaptation», i.e., alignment with the legal framework, administrative capacities, and the real needs of territorial communities.

Key words: *cultural resilience, humanitarian security, cultural policy, transfer of practices, international initiatives.*

Постановка проблеми. В умовах повномасштабної війни та зростання гібридних загроз питання формування культурної стійкості українського суспільства набуває стратегічного значення.

Культурна стійкість — здатність суспільства зберігати, підтримувати та розвивати свою культурну ідентичність і доступ до культурних ресурсів навіть в умовах криз та воєнних загроз.

Культурна стійкість постає не лише елементом духовного опору, а й чинником збереження національної ідентичності, моральної єдності та соціальної згуртованості. Російська агресія супроводжується цілеспрямованими атаками на культурні символи, мову, історичну пам'ять і медіа простір, що засвідчує намагання агресора зруйнувати гуманітарний фундамент української державності. У таких умовах культурна безпека перетворюється на визначальний компонент національної безпеки, а формування стійкості на передумову збереження духовного суверенітету нації.

Проблема посилюється дією глобалізаційних процесів, що створюють додаткові ризики культурної уніфікації, інформаційної залежності та втрати локальних смислів. Сучасний світовий контекст вимагає переосмислення ролі держави, громадянського суспільства та медіа як взаємопов'язаних суб'єктів гуманітарної політики, спроможних забезпечити культурну резильєнтність суспільства. Недостатня узгодженість між інституціями, слабкість механізмів координації гуманітарних ініціатив і фрагментарність державної культурної політики знижують ефективність протидії деструктивним впливам.

Отже, постає потреба в науковому осмисленні комплексної системи формування культурної стійкості, що об'єднує державні інструменти, громадянську активність і медіаресурси як складники гуманітарної безпеки України.

Індикатори: доступ до культурних послуг (кількість культурних закладів на 10 тис. населення); державна підтримка культури (відсоток (%) фінансування культури від загального бюджету); цифровізація культурних ресурсів (відсоток (%) оцифрованих об'єктів); реалізація культурних

проектів (кількість кейсів у громадах за рік) та вплив міжнародних ініціатив (кількість адаптованих практик (*PROCULTHER*, *peacekeeping*) на час реакції на кризові події.

Методика збору даних: статистичні звіти, опитування, урядова аналітика, моніторинг реалізованих проєктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У науковому дискурсі спостерігається активізація досліджень гуманітарної безпеки, культурної стійкості та ролі державної політики в умовах воєнної агресії. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень «Культурна спадщина та національна безпека» під ред. В. Потапенка [1] окреслює стратегічне значення культури як ресурсу національної стійкості, наголошуючи на зв'язку між охороною спадщини, безпековою політикою та формуванням суспільної єдності. Зі свого боку, С. Зубченко [2] наголошує, що відсутність системного гуманітарного складника в державних стратегіях знижує стійкість суспільства до інформаційних та ціннісних викликів. Проблеми культурної аномії та гібридних загроз у гуманітарному просторі висвітлює О. Копієвська [3], яка наголошує, що культура постає не лише духовним фундаментом державності, але й механізмом запобігання соціальної дезінтеграції. У цьому ж контексті В. Малюк у праці «Злочинна колаборація в умовах збройної агресії» [4] аналізує правові аспекти захисту культурної спадщини й ідентичності в умовах війни, визначаючи механізми притягнення агресора до відповідальності.

Важливий внесок у формування теоретичних основ культурної резильєнтності робить міжнародна програма PROCULTHER (*Protecting Cultural Heritage from the Consequences of Disasters*) [5], що під егідою ЄС розробляє механізми запобігання втрат культурної спадщини під час криз і воєнних конфліктів. У цьому контексті проєкти *United Nations Peacekeeping* [6] наголошують на зв'язку між захистом культурних

об'єктів і гарантуванням прав цивільного населення як частини мандату з підтримання миру.

Таким чином, наукові й експертні джерела останніх років демонструють перехід від вузько інституційного розуміння гуманітарної політики до міждисциплінарного підходу, де поєднуються правові, культурологічні, освітні та комунікаційні інструменти забезпечення культурної стійкості суспільства.

Метою дослідження є визначення ролі держави, громадянського сектору та медіа у формуванні культурної стійкості українського суспільства в системі гуманітарної безпеки. Завданням наукового дослідження є з'ясувати сутність культурної стійкості, охарактеризувати вплив війни та глобалізації, визначити функції держави, громадянського сектору й медіа у зміцненні гуманітарної безпеки.

Виклад основного матеріалу. Культурна стійкість суспільства є передумовою національної безпеки та стабільного розвитку в умовах війни, інформаційної агресії й глобалізаційного тиску. У сучасному науковому дискурсі вона розглядається як здатність суспільства зберігати культурну ідентичність, цінності та традиції, адаптуючись до викликів середовища. За визначенням ЮНЕСКО [7], культурна стійкість включає збереження культурного різноманіття, міжкультурного діалогу, підтримку творчих практик і розвиток критичного мислення, що формують гуманітарну стійкість держави. Українські науковці [8] наголошують, що в умовах війни культурна стійкість набуває не лише символічного, а й оборонного характеру, стаючи інструментом консолідації суспільства та духовного опору.

Держава постає основним суб'єктом формування культурної стійкості через розроблення нормативно-правової бази, створення інституційних механізмів та впровадження стратегічних програм у сфері гуманітарної політики. Важливу роль відіграють Стратегія національної

безпеки України (Указ Президента № 392/2020) [9], Закон України «Про культуру» (№ 2778–VI) [10], «Про національну безпеку України» (№ 2469–VIII) [11] та «Про забезпечення функціонування української мови як державної» (№ 2704–19) [12]. Вони визначають культуру як системоутворювальний чинник безпеки, що забезпечує цілісність гуманітарного простору та інформаційну стійкість. Через діяльність Міністерство культури та стратегічних комунікацій України, Українського культурного фонду, Центру стратегічних комунікацій і Національної ради з питань культури та духовності держава формує архітектоніку гуманітарної безпеки, реагуючи на виклики культурного геноциду, руйнування об'єктів спадщини, поширення дезінформації й підрив національної ідентичності.

Повномасштабна війна, розв'язана рф 2022 року, радикально змінила парадигму української гуманітарної політики, перетворивши культурний вимір на чинник національної безпеки. Культура набула значення не лише як символічна сфера, а і як інструмент національного виживання, соціальної консолідації та протидії інформаційно-психологічній агресії. Знищення культурних об'єктів, цілеспрямовані атаки на українську мову, спроби нав'язати хибний історичний наратив про «спільне минуле» стали елементами гібридної війни, спрямованої на руйнування української ідентичності. Як відповідь держава почала розглядати культуру як невід'ємну частину оборонного потенціалу — складник гуманітарної та інформаційної стійкості. Запроваджено цифрову охорону пам'яті, 3D-моделювання об'єктів спадщини, електронні реєстри пошкоджених культурних пам'яток [13], розширено співпрацю з ЮНЕСКО, Радою Європи, ICOMOS і міжнародними фондами у сфері захисту культурних прав під час збройного конфлікту.

Після 2014 року, з початком окупації частини територій Донецької та Луганської областей, культурна інфраструктура зазнала серйозних втрат.

Було припинено діяльність 49 державних музеїв, зруйновано або пошкоджено сотні пам'яток історії та мистецтва. До моменту окупації у Донецькій області нараховувалося 88 нерухомих пам'яток, у Луганській — 497, більшість з яких становили об'єкти історії та монументального мистецтва [14]. Знищення цих артефактів свідчило не лише про фізичну руйнацію культурного простору, а й про спробу системного викорінення історичної пам'яті українських територій. Саме після 2014 року культура почала усвідомлюватися державою як безпековий інструмент, покликаний зміцнити морально-психологічну стійкість суспільства, сформуванати наратив спротиву та підтримати духовну цілісність нації.

Переорієнтація культурної політики України в безпекову площину зумовила появу нових інституційних акторів та посилення ролі наявних. Центральним координатором гуманітарної політики стало Міністерство культури та стратегічних комунікацій, яке отримало повноваження зі стратегічного планування, цифровізації культурної сфери, моніторингу втрат та протидії дезінформації. Український інститут виконує функцію агента культурної дипломатії, просуваючи українську культуру в міжнародному просторі й зміцнюючи гуманітарну суб'єктність держави через мистецькі та освітні програми. Важливу роль у формуванні національного наративу відіграє Держкіно, що фінансує фільми, присвячені темам спротиву, пам'яті та ідентичності. Міжнародні організації, зокрема ЮНЕСКО та Рада Європи, забезпечують експертну й технічну підтримку, фіксують воєнні злочини проти культурної спадщини та сприяють цифровій інвентаризації об'єктів, формуючи глобальний простір солідарності з Україною.

Вагомим чинником культурної стійкості стало громадянське суспільство, що проявило виняткову мобілізацію та самоорганізацію. Волонтерські рухи, громадські організації та місцеві ініціативи активно долучаються до оцифрування культурної спадщини, евакуації музейних

фондів, захисту пам'яток і створення культурних хабів на звільнених територіях. Прикладом є діяльність платформи *Save Ukrainian Culture* [15], Центру громадянських свобод, руху Музейний спротив та місцевих ініціатив у Херсонській і Харківській областях. Громадські структури не лише фіксують воєнні злочини проти культури, а й сприяють відновленню культурної інфраструктури, формуючи горизонтальні зв'язки між державою та суспільством.

Станом на 25 вересня 2025 року наслідки російської агресії спричинили безпрецедентні руйнування у сфері культурної спадщини та інфраструктури України. За офіційними даними МКСК, пошкоджено або знищено 1599 пам'яток культурної спадщини та 2415 об'єктів культурної інфраструктури. З-поміж пам'яток культурної спадщини 149 мають статус національного значення, 1300 місцевого, а ще 150 належать до щойно виявлених об'єктів, що підлягали державному обліку [14].

Найбільших втрат зазнали історико-культурні об'єкти у Харківській області (341 пам'ятка), Херсонській (293), Одеській (182), Донецькій (173), а також у Київській області та місті Києві (154). Загалом руйнування зафіксовані у 18 областях, що охоплюють значну частину території України, включно з регіонами, які мають потужну культурну інфраструктуру та значний історичний потенціал [14].

Водночас, масштабні обстріли та бойові дії призвели до пошкодження 2415 об'єктів культурної інфраструктури, з яких 491 повністю знищено. Найбільших втрат зазнали Донецька, Харківська, Херсонська, Київська, Сумська та Миколаївська області, де культурні заклади стали безпосередніми мішенями воєнної агресії. Серед пошкоджених об'єктів — 1175 клубних закладів, 848 бібліотек, 184 заклади мистецької освіти, 133 музеї та галереї, 50 театрів, кінотеатрів і філармоній, 9 заповідників, 11 парків і зоопарків, 4 цирки та кіностудія у місті Києві [14].

Руйнування зафіксовані в 326 територіальних громадах, що свідчить про системний характер ударів по культурній сфері. Найбільше постраждали громади Донецької (46 ТГ), Сумської (37 ТГ), Харківської (33 ТГ), Чернігівської (31 ТГ), Запорізької (28 ТГ), Миколаївської (23 ТГ), Дніпропетровської (22 ТГ), Київської (21 ТГ) та Луганської (12 ТГ) областей [14].

Особливо складною залишається ситуація в регіонах, що перебувають під тимчасовою окупацією, зокрема в Луганській, частково Запорізькій, Донецькій та Херсонській областях. Відсутність доступу до багатьох територій унеможливлює точний підрахунок пошкоджених і знищених закладів культури, що створює ризики втрати об'єктів, які можуть бути викрадені, зруйновані або перепризначені окупаційною адміністрацією. Масштаб руйнувань демонструє, що культурна спадщина України стала цілеспрямованою мішенню гібридної війни, а її знищення є частиною політики культурного геноциду, спрямованої на підри्व історичної пам'яті, духовної ідентичності та культурної тяглості Українського народу.

Руйнація культурного простору охоплює не лише матеріальні об'єкти, а й символічний рівень пам'яті. Під час окупації Криму та частини Донбасу російська влада активно впроваджує пропагандистські наративи через створення нових меморіальних комплексів і монументів, таких як «Алея янголів» у Донецьку, що легітимізують ідею спадкоємності радянського міфу про «боротьбу з фашизмом». У відповідь Україна здійснює системне очищення публічного простору від імперських символів, зокрема демонтаж пам'ятника Катерині II в Одесі 2022 року, перейменування понад тисячі вулиць, ліквідацію пам'ятників діячам російської імперії, ці процеси свідчать про формування нової політики історичної пам'яті, зорієнтованої на деколонізацію культурного простору.

Сучасна культурна політика України перебуває на етапі трансформації, коли гуманітарна сфера розглядається як стратегічний ресурс національної стійкості. Основними її принципами є деколонізація, дерусифікація, цифровізація, захист культурних прав і розвиток інституційної спроможності. Однак залишаються виклики — обмежене фінансування, недостатня координація між державними і громадськими структурами, нерівномірність реалізації культурних програм у регіонах. Водночас, українська культура продовжує виконувати інтеграційну функцію, формуючи духовну суб'єктність нації, відновлюючи історичну справедливість та зміцнюючи гуманітарну безпеку держави навіть в умовах війни.

Бачимо, що повномасштабна агресія РФ оголила довгу тінь несформованої культурної політики 1990-х – початку 2010-х років: за відсутності системних інструментів культурного суверенітету публічний простір відтворював радянсько-російські смисли, а національну ідентичність не було закріплено в масовому культурному коді. Симптомом цієї інерції стало «забуксування» декомунізації та символічного очищення у 2015–2021 роках, коли радянський наратив продовжував відтворюватися в топоніміці, міському благоустрої й редакційній політиці медіа. Багаторічні русифікаційні практики, від освітнього канону до маскульту, сформували стійкі уявлення про «вищість» російського культурного продукту й периферійність українського, що, у поєднанні з економічною турбулентністю перехідного періоду, підживило комплекс національної меншовартості [16].

Кричущою є практика викрадення рухомих культурних цінностей на окупованих територіях і їх дальша «легалізація» в російських інституціях. Правозахисні брифінги наголошують на потребі формування доказової бази й міждержавної координації для притягнення до відповідальності, включно з цивільно-правовими механізмами реституції. Для перекриття

каналів нелегального обігу потрібне повне задіяння керівництв і методик ЮНЕСКО для судових і правоохоронних органів Європи та національна імплементація відповідних процедур і стандартів; додаткове вікно можливостей відкриває ратифікація Нікосійської конвенції Ради Європи, що посилює транскордонну співпрацю з ідентифікації та повернення викраденого.

Інформаційно-психологічні операції спрямовані на фрагментацію гуманітарного простору: дезінформація, ревізія історії, експлуатація регіональних різниць та травм. Інституційна відповідь вибудовується через оперативний моніторинг, фактчекінг і роз'яснювальні кампанії Центру стратегічних комунікацій та рамкові положення «Стратегії інформаційної безпеки», що інституціоналізує протидію фальсифікації історії і підтримку національного інформаційного продукту як складника культурної безпеки [17]. Водночас, у частини аудиторій зберігається психологічна інерція споживання російськомовного контенту внаслідок тривалого домінування чужих наративів і лакун у національній системі продюсування популярної культури.

Як відомо, цифровий вимір двоїстий: ризики «випаровування» архівів, фондів і метаданих унаслідок руйнувань та міграції кадрів поєднуються з можливостями масштабної оцифровки, 3D–реконструкцій і відкритих каталогів, що фіксують злочини, зберігають пам'ять і підсилюють міжнародну адвокацію. Українські та міжнародні ініціативи демонструють, як медіатехнології можуть працювати на консервацію та резилієнтність спадщини під час війни [18], доповнюючи конвенційні механізми ЮНЕСКО та Ради Європи (Європейська культурна конвенція; Фароська конвенція).

Глобалізаційні ринки й платформенні алгоритми посилюють конкуренцію за увагу: там, де відсутні сталі політики виробництва та дистрибуції українського контенту, виникає «вакуум», що заповнюється

зовнішніми продуктами. Частково ці лакуни долаються зусиллями креативних індустрій і національної кіноінституції, однак для довготривалого ефекту потрібна скоординована синергія політик мови, освіти, пам'яті, мистецької освіти й інфраструктури (від шкільної гуманітарної траєкторії до мережі мистецьких шкіл і репертуарної підтримки), що забезпечить масову доступність і привабливість якісного українського продукту.

Основні загрози культурній безпеці України в умовах війни та глобалізації подано в *таблиці 1*.

Таблиця 1

*Основні загрози культурній безпеці України
в умовах війни та глобалізації*

<i>Категорія загрози</i>	<i>Опис загрози</i>
Постколоніальна спадщина	Маргіналізація української культури після 1991 року, відсутність державної стратегії культурного суверенітету, збереження радянських смислів у масовій свідомості, слабкість української ідентичності в публічному просторі
Домінування російського культурного продукту	Тривала присутність російських серіалів, фільмів, акторів на українському ринку; ототожнення успішності з російським кінематографом; низька впізнаваність українських митців; гальмування розвитку власної культурної індустрії
Військові дії проти культурної спадщини	Масштабне знищення об'єктів культури: понад 1647 епізодів пошкодження, більш як 500 пам'яток національного/місцевого значення, особливо постраждали сакральні споруди, музеї, бібліотеки, театри. Руйнується символічний простір, що формує національну ідентичність
Культурне викрадення і мародерство	Вивезення понад 15 000 експонатів з музеїв Херсонщини, 2000 з Мелітополя; супроводжується знищенням інвентарних даних, що унеможливує повернення об'єктів; має ознаки культурного геноциду
Окупація і символічна заміна	Установлення проросійських пам'ятників на тимчасово окупованих територіях; збереження радянських об'єктів у публічному просторі; відсутність декомунізації; нав'язування символів, які нормалізують окупацію в культурній пам'яті
Глобалізація і витіснення локального контенту	Зростання популярності англomовного і російськомовного контенту серед молоді (48% у віці 16–24 років); цифрова глобальна культура знижує інтерес до української традиції, нематеріальної спадщини, особливо у містах
Інформаційна фрагментація і зрощення	Збереження в реєстрах понад 1500 радянських пам'яток, у т. ч. нові об'єкти у Харкові; це унеможливує очищення символічного простору, перешкоджає формуванню європейської культурної політики
Комплекс меншовартості	Стійка недовіра до українського культурного продукту; сприйняття української мови як неприродної; прив'язаність до російських зірок та естетики; ускладнює процес українізації та наративного суверенітету
Недостатня стратегічна гуманітарна політика	Не включення культурної безпеки в систему нацбезпеки до 2022 року; брак координації між секторами культури, освіти, інформаційної політики; комунікаційні прогалини щодо цільових аудиторій, що не ототожнюють себе з українською ідентичністю

Джерело: розроблено автором

Таким чином, загрози культурній безпеці України утворюють взаємопов'язаний контур: матеріальні руйнування та вивезення цінностей, символічна ревізія простору пам'яті, інформаційно-психологічні операції, інерція мовно-культурних практик і структурні лакуни інституційної координації.

Розглядаючи формування гуманітарної політики в умовах збройної агресії, варто окреслити стратегічний перехід від соціального «додатку» до повноцінного безпекового домену. Культурна безпека визначає стійкість держави через збереження спадщини, консолідацію ідентичності, гуманітарну присутність у прикордонних і деокупованих територіях, інформаційну резистентність і культурну дипломатію.

Пріоритетом постає інтегрована гуманітарна доктрина як міжсекторальна рамка, що поєднує політики культури, інформаційної безпеки, охорони спадщини, публічної дипломатії та ідентичності. Доктрина має перетворювати гуманітарний ресурс на чинник безпеки, геополітичного позиціонування та інституційного відновлення. Операціоналізація передбачає: мережу гуманітарної інфраструктури; цифрову трансформацію сектору (репозитарії, протокольний облік втрат, 3D-візуалізації); кадрове підсилення; реінтеграційні програми для маргіналізованих територій; стандарти доступу до культурних послуг; забезпечення мовно-ціннісної цілісності публічного простору. Для кожного напрямку — вимірювані індикатори результативності (відгук громад, охоплення, індекси доступу, динаміка участі).

Фінансова архітектура доктрини потребує багаторівневої системи: базові нормативи фінансування послуг у громадах; спеціальні фонди гуманітарної безпеки на центральному рівні; державно-приватні партнерства; інноваційні інструменти (культурні ваучери, соціальні інвестиції, креативні грантові платформи); прозорий розподіл ресурсів за принципами управління за результатами.

Другим пріоритетом є стійка та адаптивна інфраструктура культурної безпеки. Ідеться про цифрову архівацію як «страховий поліс» пам'яті, національний репозитарій з верифікованим правовим статусом, мобільні центри культурного опору у прифронтових зонах, а також мережу культурної реінтеграції для деокупованих територій. Такі осередки виконують функції присутності держави, психосоціальної підтримки, інформаційного супротиву та підтримки локальних ініціатив.

Третій пріоритет — модернізація управління культурною політикою: перехід від утриманського підходу до моделі результативності, прозорості та децентралізації. Потрібні чітка логіка формування, реалізації та моніторингу політик; інституціоналізація культурної політики в системі стратегічного планування і бюджетування; підготовка управлінців для громад; розвиток локальних культурних хабів. Доцільним виглядає незалежний дорадчий орган з моніторингу культурної безпеки, що вимірює ризики, просторову рівновагу розвитку, доступ до ресурсів, індекс культурної присутності держави на вразливих територіях.

Четвертий пріоритет — міжнародна взаємодія. Партнерства з ЮНЕСКО, Радою Європи, ICOMOS та агенціями ООН забезпечують технічну допомогу, документування злочинів проти культурної спадщини, участь у репараційних і реституційних механізмах. Доцільним є створення постійного дипломатичного представництва з питань культурної безпеки для координації міжнародного треку.

П'ятий пріоритет — адаптивність політики до фаз конфлікту: мобілізація, стабілізація, відновлення, реінтеграція. Архітектура інструментів має швидко перебудовуватися з урахуванням територіальної специфіки та динаміки загроз. У центрі людина як носій коду пам'яті та ідентичності.

Громадянське суспільство постає суб'єктом децентралізованого культурного опору: локалізує політики, мобілізує спільноти, захищає

нематеріальну спадщину, ініціює цифрову архівацію. Ефективність підвищує інституційне закріплення участі консультативно-аналітичні платформи при виконавчій владі, субгрантові програми для локальних ініціатив, національна мапа культурних проєктів, єдині стандарти звітності та оцінювання впливу.

Медіа та цифрові платформи формують культурний наратив і резистентність до зовнішніх маніпуляцій. Потребується незалежний центр моніторингу культурного дискурсу, державне замовлення на суспільно значущий культурно-просвітницький контент, етичний кодекс публічного відтворення ідентичності в ТБ, радіо й онлайн-середовищі з урахуванням вимог гуманітарного права та пам'яттєвої політики.

Як відомо, освіта забезпечує довгострокову репродукцію ідентичності та критичного мислення. До переліку першочергових кроків належать інтегровані курси з культурної спадщини, національної пам'яті та гуманітарної безпеки; окрема програма *«Культурна безпека України»* для педагогічних, управлінських і гуманітарних спеціальностей; платформа післядипломної підготовки для фахівців культурного менеджменту, охорони спадщини, культурної дипломатії. Інтеграція освіти в загальнодержавну стратегію відновлення забезпечує міжпоколіннєвий зв'язок, підтримання культурного середовища та підготовку громадян до участі в реконструкції культурного простору.

Узагальнюючи сказане, зазначимо, що стійкість формується через багаторівневу взаємодію: держава задає рамку та інфраструктуру, громадянське суспільство забезпечує горизонтальну мобілізацію, медіа — інформаційну гігієну та наративну цілісність, освіта — довгострокове відтворення культурного коду. Запропоновані механізми переводять гуманітарну сферу з об'єкта опіки в повноцінний компонент національної безпеки й розвитку, підвищуючи здатність суспільства до адаптації, самовідновлення та ідентифікаційного опору.

Таблиця 2

Трансфер практик

<i>Ініціатива</i>	<i>Методика адаптації до України</i>	<i>Очікувані KPI</i>
PROCULTHER (захист культурної спадщини від наслідків катастроф)	Стандарти оцифрування та збереження культурних об'єктів; навчання місцевих фахівців	% оцифрованих об'єктів; кількість підготовлених фахівців
Peasekeeping (культурні місії)	Інтеграція методів охорони культурної спадщини у військову підготовку	Час реакції на загрозу об'єктів; кількість кейсів реституції

Джерело: розроблено автором

Висновки. Отже, культурна стійкість постає як системоутворювальний компонент національної безпеки в умовах повномасштабної війни та гібридних загроз. Зміцнення гуманітарного суверенітету ґрунтується на інтегрованій доктрині, що поєднує охорону спадщини, мовно-ціннісну політику, інформаційну резистентність, культурну дипломатію та освітні інструменти. Неперервна цифрова консервація й мережа мобільних культурних осередків забезпечують присутність держави на вразливих територіях і підтримують психосоціальну адаптацію громад. Модернізація управління на принципах результативності, прозорості та децентралізації підсилює інституційну спроможність, тоді як партнерство з міжнародними організаціями створює правові та ресурсні умови для фіксації злочинів, реституції й репарацій. Ключовою умовою ефективності постає багаторівнева взаємодія: держава формує рамку й інфраструктуру, громадянське суспільство забезпечує горизонтальну мобілізацію, медіа — наративну цілісність, освіта — довгострокове відтворення культурного коду. Сукупний ефект цих механізмів переводить культуру з периферійної сфери соціальної політики

в стратегічний домен безпеки, посилюючи здатність суспільства до адаптації, самовідновлення та ідентифікаційного опору.

Доцільним є: 1) розроблення вимірювальних індикаторів культурної стійкості на національному та місцевому рівнях (індекс доступу до культурних послуг, індекс культурної присутності держави на деокупованих територіях, показники довіри й участі); 2) порівняльний аналіз моделей гуманітарної безпеки країн, що пережили збройні конфлікти, для ідентифікації релевантних практик реінтеграції та меморіальної політики; 3) оцінювання ефективності цифрової архівації та 3D-реконструкцій як інструментів правового доведення й міжнародної адвокації; 4) дослідження алгоритмічного впливу глобальних платформ на споживання українського контенту та розроблення політик культурного продюсування в популярному сегменті; 5) емпіричні студії ролі освіти й медіаграмотності у зниженні вразливості до дезінформації та відновленні наративної цілісності; 6) правове моделювання механізмів реституції та репарацій з урахуванням Нікосійської конвенції та стандартів ЮНЕСКО; 7) оцінка соціального ефекту грантових і субгрантових програм на локальному рівні з урахуванням регіональної специфіки та участі громад.

Зазначені напрямки формують методологічний каркас для дальшої наукової валідації гуманітарної політики й переходу до доказово орієнтованого управління у сфері культурної безпеки.

Практичні рекомендації: 1) підвищення культурної стійкості потребує комплексного підходу: державні програми та місцеві ініціативи; 2) потрібно впровадити систему індикаторів для моніторингу доступу до культурних ресурсів; 3) адаптація міжнародних практик (*PROCULTHER*, *peacekeeping*) під український контекст повинна включати чіткі KPI; 4) залучення громадськості до культурних проєктів підвищує ефективність політики культурної стійкості; 5) регулярна оцінка результатів і публічна звітність підсилюють прозорість та довіру.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Культурна спадщина та національна безпека : аналіт. доп. В. Потапенко, Ю. Тищенко, Ю. Каплан та ін.; за ред. В. Потапенка. Київ : НІСД, 2023. 58 с.
2. Зубченко С. Гуманітарна складова у стратегічних документах із національної безпеки України. *Аналітична записка. Серія «Гуманітарний розвиток»*. 2019. № 3. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analitzubchenko-humanitarian-policy-3-2019-1.pdf>.
3. Копієвська О. Проблеми культурної аномії крізь призму гібридних викликів. *Культурні та мистецькі студії XXI ст. : науково-практичне партнерство* : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф., 10 листоп. 2021 р. М-во культ. та інформ. політики України, Нац. акад. кер. кадрів культ. і мистец. Київ : НАКККиМ, 2021. С. 147–148.
4. Злочинна колаборація в умовах збройної агресії : практич. порадник з кримінально-правової оцінки та розмежування / за заг. ред. В. В. Малюка. Київ : Алерта, 2023. 312 с.
5. The Cultural Awakening in Public Diplomacy. USC Center on Public Diplomacy. URL: <https://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files/useruploads/u35361/2012%20Paper%204.pdf>.
6. Protection of civilians mandate. United Nations Peacekeeping. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/protection-of-civilians-mandate>.
7. UNESCO. Culture for the 2030 Agenda. Paris : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization, 2017. 88 p. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562>.
8. Денисюк Ж. З. Українська культурна ідентичність як основа національної стійкості та культурної політики. *Культурологічний альманах*. 2025. № 1. С. 309–315.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України». *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.

10. Про культуру. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>.

11. Про національну безпеку України. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

12. Про забезпечення функціонування української мови як державної. *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>.

13. Кравченко О. Цифрове збереження історичних пам'яток. URL: https://lb.ua/culture/2025/07/20/687178_tsifrove_zberezhennya_istorichnih.html

14. 1599 пам'яток культурної спадщини та 2415 об'єктів культурної інфраструктури постраждали в Україні через російську агресію. *Міністерство культури та стратегічних комунікацій.* URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1599-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2415-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu>.

15. Save Ukrainian culture. *Міністерство культури та стратегічних комунікацій.* URL: <https://mcsc.gov.ua/en/projects/zberezhit-ukrainsku-kulturu>.

16. Історія русифікації України : як вбивали українську мову. *Освіторія Медіа.* URL: <https://osvitoria.media/experience/istoriya-rusyfikatsiyi-ukrayiny-yak-vbyvaly-ukrayinsku-movu>.

17. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію інформаційної безпеки». *Офіційний вебпортал парламенту України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>.

18. Як зберегти культурну спадщину за допомогою цифрових медіа?
URL: <https://artslooker.com/digital-tools-of-preservation-and-the-question-of-the-ownership-of-the-digital-cultural-heritage>.

REFERENCES

1. Potapenko V., Tyshchenko Yu., Kaplan Yu. et al. (2023). *Kulturna spadshchyna ta natsionalna bezpeka* [Cultural heritage and national security]. Kyiv : NISD. [in Ukrainian]

2. Zubchenko S. (2019). *Humanitarna skladova u stratehichnykh dokumentakh iz natsionalnoi bezpeky Ukrainy* [The humanitarian component in strategic documents on Ukraine's national security]. *Analitichna zapyska. Seriya Humanitarnyi rozvytok* – Analytical note. Series : Human Development, 3. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2019-12/analitzubchenko-humanitarian-policy-3-2019-1.pdf>. [in Ukrainian]

3. Kopiiivska O. (2021). *Problemy kulturnoi anomii kriz pryzmu hibrydnykh vyklykiv* [Problems of cultural anomie through the prism of hybrid challenges]. *Kulturni ta mystetski studii XXI st. : naukovo-praktychne partnerstvo* [Cultural and Art Studios of the 21st Century: Scientific and Practical Partnership], 147–148. Kyiv : NAKKKiM. [in Ukrainian]

4. Maliuk V. V. (Ed.). (2023). *Zlochynna kolaboratsiia v umovakh zbroinoi ahresii : praktychnyi poradnyk z kryminalno-pravovoi otsinky ta rozmezhuvannia* [Criminal collaboration under conditions of armed aggression : A practical guide]. Kyiv : Alerta. [in Ukrainian]

5. The Cultural Awakening in Public Diplomacy. (2012). USC Center on Public Diplomacy. URL: <https://uscpublicdiplomacy.org/sites/uscpublicdiplomacy.org/files/useruploads/u35361/2012%20Paper%204.pdf>. [in English]

6. Protection of civilians mandate. (2025). United Nations Peacekeeping. URL: <https://peacekeeping.un.org/en/protection-of-civilians-mandate>. [in English]

7. UNESCO. (2017). *Culture for the 2030 Agenda*. Paris : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. URL: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000371562>. [in English]

8. Denysiuk Zh. Z. (2025). *Ukrainska kulturna identychnist yak osnova natsionalnoi stiikosti ta kulturnoi polityky* [Ukrainian cultural identity as a foundation of national resilience and cultural policy]. *Kulturolohichniy almanakh* – Cultural Almanac, 1, 309–315. DOI <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.1.35>. [in Ukrainian]

9. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 14 veresnia 2020 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of September 14, 2020 «On the National Security Strategy of Ukraine»]. (2020). *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>. [in Ukrainian]

10. Pro kulturu [On culture]. (2011). *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2778-17#Text>. [in Ukrainian]

11. Pro natsionalnu bezpeku Ukrainy [On the national security of Ukraine]. (2018). *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. [in Ukrainian]

12. Pro zabezpechennia funktsionuvannia ukrainskoi movy yak derzhavnoi [On ensuring the functioning of the Ukrainian language as the state language]. (2019). *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2704-19#Text>. [in Ukrainian]

13. Kravchenko O. (2025). *Tsyfrove zberezhennia istorychnykh pam'iatok* [Digital preservation of historical monuments]. URL: https://lb.ua/culture/2025/07/20/687178_tsifrove_zberezhennya_istorichnih.html [in Ukrainian]

14. 1599 pamiatok kulturnoi spadshchyny ta 2415 obiektiv kulturnoi infrastruktury postrazhdaly v Ukraini cherez rosiisku ahresiiu [1599 cultural heritage monuments and 2415 cultural infrastructure sites were damaged in Ukraine due to Russian aggression]. (2025). *Ministerstvo kultury ta stratehichnykh komunikatsii Ukrainy*. URL: <https://mcsc.gov.ua/news/1599-pamyatok-kulturnoyi-spadshhyny-ta-2415-obyektiv-kulturnoyi-infrastruktury-postrazhdaly-v-ukrayini-cherez-rosijsku-agresiyu>. [in Ukrainian]

15. Save Ukrainian culture. (2025). *Ministerstvo kultury ta stratehichnykh komunikatsii Ukrainy*. URL: <https://mcsc.gov.ua/en/projects/zberezhit-ukrainsku-kulturu>. [in Ukrainian]

16. Istoriia rusyfikatsii Ukrainy : yak vbyvaly ukrainsku movu [History of the Russification of Ukraine : How the Ukrainian language was destroyed]. *Osvitoria Media*. URL: <https://osvitoria.media/experience/istoriya-rusyfikatsiyi-ukrayiny-yak-vbyvaly-ukrayinsku-movu>. [in Ukrainian]

17. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 15 zhovtnia 2021 roku «Pro Stratehiiu informatsiinoi bezpeky» [On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine of October 15, 2021 «On the Information Security Strategy»]. (2021). *Ofitsiinyi vebportal parlamentu Ukrainy*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685/2021#Text>. [in Ukrainian]

18. Yak zberehty kulturnu spadshchynu za dopomohoiu tsyfrovyykh media? [How to preserve cultural heritage with digital media?] (2024). URL: <https://artslooker.com/digital-tools-of-preservation-and-the-question-of-the-ownership-of-the-digital-cultural-heritage>. [in Ukrainian]